

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์พื้นที่หาดแท่นเกาะกลางแม่น้ำโขงที่ตั้งอยู่ระหว่างชุมชนบ้านน้ำก่ำ ตำบลน้ำก่ำ อำเภอรามัญ จังหวัดนครพนมและชุมชนบ้านท่าค้อ แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR)

ผลการวิจัยพบว่า “หาดแท่น” เกิดจากกระแสน้ำพัดพาตะกอนจากลำน้ำก่ำและแม่น้ำโขงมาทับถมกันทำให้เกิดเป็นสันดอนกลางน้ำโขง ชาวบ้านน้ำก่ำมีการจับจองและใช้ประโยชน์พื้นที่หาดแท่นเพื่อทำการเพาะปลูกพืชและทำประมงมานานกว่า 50 ปี ปัจจุบันมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวบนหาดแท่นในช่วงฤดูน้ำลด พื้นที่หาดแท่นมีประวัติความเป็นมาและมีพัฒนาการการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่โดดเด่น ชุมชนมีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการพื้นที่หาดแท่นซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะกันเองอย่างเข้มแข็งทำให้มีการใช้ฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีร่วมกันได้โดยไม่ขัดแย้งทั้งในระดับพื้นที่ท้องถิ่นผ่านกลไกความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นทั้งสองฝั่งโขงต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม ความเชื่อและวัฒนธรรม นำมาซึ่งความสัมพันธ์อันดีในชุมชนและระดับประเทศ

ชุมชนบ้านน้ำก่ำมีระบบและกลไกในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์พื้นที่หาดแท่น 2 รูปแบบ คือ กลไกที่เป็นทางการมีเอกสารเป็นลายลักษณ์อักษร และกลไกที่ไม่เป็นทางการซึ่งเป็นกลไกที่เกิดจากการยอมรับนับถือในตัวบุคคล เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าโคตร ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ โดยปัจจัยที่ทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพื้นที่หาดแท่นมีความสำเร็จ มี 2 หลัก คือ 1) ผู้นำชุมชน ที่มีความเป็นผู้นำ มีคุณธรรมและเสียสละเพื่อส่วนรวม 2) ชาวบ้านน้ำก่ำ ที่มีความสามัคคี ยอมรับและเคารพ กฎกติกาของสังคมที่มีการตกลงร่วมกันบนพื้นฐานของการมีผลประโยชน์ร่วมกัน มีความเข้มแข็งและอดทนต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้นในชุมชน

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในชุมชนบ้านน้ำก่ำอย่างชัดเจน เห็นได้จากปฏิสัมพันธ์ของคนภายในชุมชนที่มีต่อกัน และคนในชุมชนกับบุคคลภายนอก และจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) และการปล่อยน้ำจากเขื่อนที่ประเทศจีนส่งผลกระทบต่อระดับการขึ้นลงของแม่น้ำโขงอย่างคาดเดาไม่ได้ เหล่านี้ล้วนสร้างผลกระทบต่อชุมชนริมโขงที่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะหาดแท่นเป็นหลัก คนในชุมชนบ้านน้ำก่ำในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่หาดแท่น ใน 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) กิจกรรมด้านการเกษตร ชุมชนมีประสบการณ์ และภูมิปัญญาในการเพาะปลูกพืชเพื่อให้ได้ผลผลิตสูง สามารถวางแผนการเพาะปลูกให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด แต่ชุมชนยังไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการขึ้นลงของระดับน้ำในแม่น้ำโขงที่ขึ้นอย่างกะทันหันได้ส่วนใหญ่ยอมรับสภาพความเสียหายที่จะเกิดขึ้น 2) กิจกรรมด้านการประมง พบว่า ชาวประมงส่วนใหญ่มีการปรับตัวที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศในแม่น้ำโขงรอบๆ บริเวณหาดแท่น เช่น วิธีการหาปลา การปรับเปลี่ยนอุปกรณ์ในการหาปลาในสอดคล้องฤดูกาล และชนิดของปลา นอกจากนี้จำนวนของปลาที่ลดลง และชนิดของปลาบางสายพันธุ์ที่หายไปทำให้ชาวประมงบางส่วนหันมาเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อปลาแทน ส่งผลให้จำนวนคนหาปลาน้อยลง ปลา มีราคาแพงขึ้น 3) กิจกรรมด้านการท่องเที่ยว พบว่า ชุมชนมีความตื่นตัวในการที่จะพัฒนาพื้นที่

หาดแห่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จัก มีกิจกรรมการท่องเที่ยว และจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นทุกปี ชุมชนมีการปรับตัวอย่างเห็นได้ชัดต่อกิจกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยว มีการวางแผนพัฒนาโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยนำผลการดำเนินงานในปีที่ผ่านมาแล้วนำมาปรับปรุงและวางแผนในการจัดการการท่องเที่ยวในปีต่อมา สามารถลดปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวได้ อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังไม่มีแผนการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการท่องเที่ยวในระยะยาว เพื่อรองรับกับจำนวนของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น เช่น ปัญหาด้านการจัดการขยะจากนักท่องเที่ยว